eISSN: 2322-1445
Volume 12, Issue 3, Fall 2026

Sociology of Education

A Comparative Analysis of Excellence Categories in Students' Social Behaviors with Theoretical Foundations

Parivashsadat Firoozabadi[1], Fardin Batmani[2]*, Saman Sheikhesmaeili[3]

1. Department of Educational Governance and Human Resources, Sa.C., Islamic azad University, Sanandaj, Iran.
2. Department of Educational Governance and Human Resources, Sa.C., Islamic azad University, Sanandaj, Iran (Corresponding Author).
3. Department of Management, Sa.C., Islamic azad University, Sanandaj, Iran.

❖ **Corresponding Author Email**: Fardin.Batmani@iau.ac.ir

Research Paper

Receive: 2025/09/24
Accept: 2026/02/03
Initial Publish: 2026/02/04
Final Publish: 2026/09/23

Keywords:
Excellence, social behavior, students, education, family

Article Cite:
Firoozabadi, P., Batmani, F., & Sheikhesmaeili, S. (2026). A Comparative Analysis of Excellence Categories in Students' Social Behaviors with Theoretical Foundations. *Sociology of Education*. 12(3): 1-22.

Abstract

Purpose: This study aims to conceptualize excellence-oriented categories of students' social behaviors and examine their alignment with dominant psychological and sociological theories.

Methodology: The research employed a qualitative design based on grounded theory using the Strauss and Corbin approach. Data were collected through semi-structured interviews with 18 experts in behavioral sciences and educational sciences, and sampling continued until theoretical saturation was reached. Data analysis was conducted through open, axial, and selective coding using MAXQDA software, resulting in the development of a paradigmatic model.

Findings: The analysis identified coherent categories across causal, contextual, intervening, strategic, and outcome dimensions. Within the strategic dimension, five core domains emerged: internal management (stress regulation), external support (family and social networks), environmental infrastructure (school culture), interaction tools (media and technology), and individual competence (social skills). Comparative analysis indicated a strong conceptual alignment between the extracted categories and established theories of social behavior and social learning.

Conclusion: The proposed model offers a theoretically grounded and practice-oriented framework that can support educational policymakers and practitioners in promoting sustainable excellence in students' social behaviors.

https://doi.org/10.61838/kman.soe.687

Creative Commons: CC BY 4.0

Detailed Abstract

Introduction

In recent decades, the concept of *excellence* has evolved from a narrow focus on performance optimization toward a broader, human-centered framework encompassing continuous growth, adaptive behavior, and sustainable development across social systems. Contemporary perspectives emphasize that excellence is not a static outcome but a dynamic, iterative process shaped by learning, reflection, and alignment between individual capacities and environmental conditions (Dahlgaard & Dahlgaard-Park, 1999; Found et al., 2018; Hammer, 2004). Within educational contexts, this shift has redirected scholarly attention toward students' social behaviors as a critical domain through which excellence can be cultivated and sustained.

Schools are increasingly recognized as complex social organizations that play a decisive role not only in cognitive development but also in shaping students' social competencies, values, and interaction patterns (Clark et al., 1984; Hoy & Miskel, 2013). From a sociological standpoint, students' behaviors are embedded within broader social structures, norms, and institutional practices that both constrain and enable action (Giddens, 2003). Psychological approaches similarly conceptualize social behavior as the outcome of reciprocal interactions between personal beliefs, emotions, and social environments (van Breda et al., 2023; Van der Linden, 2011). Consequently, excellence in social behavior cannot be understood in isolation from the multilayered contexts in which students learn and interact.

Several theoretical frameworks provide a foundation for understanding how social behaviors develop and become stabilized. Social learning theory underscores the role of observational learning, modeling, and reinforcement, highlighting how individuals internalize behavioral norms by observing significant others such as teachers and peers (Bandura, 1977b, 1986). Complementing this view, the theory of planned behavior explains how attitudes, perceived social norms, and perceived behavioral control jointly shape behavioral intentions and actions (Ajzen, 1991; Ajzen & Cote, 2008). Research on prosocial behavior further indicates that social competence, empathy, and moral motivation are influenced by both individual dispositions and contextual supports (Carlo et al., 2003; Carlo & Randall, 2002; Niven et al., 2019).

Family, school culture, peer interactions, and media environments have also been identified as influential ecological layers in the formation of social behavior. Ecological systems theory emphasizes that development unfolds through continuous interaction across micro-, meso-, and macro-level systems (Bronfenbrenner, 1979). Attachment theory and social support models further suggest that emotional security and perceived support enhance adaptive social functioning (Bowlby, 1969; Cobb, 1976; Sarason et al., 1990). Meanwhile, contemporary studies highlight the growing impact of digital media and online socialization on prosocial and antisocial tendencies among youth (Gerbner, 1994; Xia, 2025; Yang et al., 2025).

Despite the richness of existing theories, prior research has often examined determinants of students' social behavior in a fragmented manner, focusing on isolated variables rather than integrated explanatory models. There remains a need for comprehensive frameworks that synthesize causal, contextual, and strategic dimensions of excellence in students' social behaviors and explicitly connect empirically derived categories with established theoretical foundations (Creswell, 2005; Found et al., 2018). Addressing this gap, the present study adopts a grounded theory approach to develop an integrative, theory-aligned model of excellence in students' social behaviors based on expert perspectives.

Methods and Materials

This study employed a qualitative research design grounded in the Strauss and Corbin approach to grounded theory. The interpretive–constructivist paradigm guided the inquiry, emphasizing the co-construction of meaning through interaction between the researcher and participants. Data were collected through semi-structured, in-depth interviews with 18 experts specializing in behavioral sciences, educational sciences, psychology, and educational management. Participants were purposefully selected based on their academic expertise and professional experience in school and university settings. Sampling continued until theoretical saturation was achieved, at which point no new conceptual insights emerged from additional interviews.

Interviews focused on participants' understandings of social behavior excellence, influential factors shaping students' social interactions, effective strategies for promoting positive social behaviors, and perceived outcomes of such efforts. All interviews were audio-recorded with informed consent and transcribed verbatim. Data analysis followed the systematic procedures of open coding, axial coding, and

selective coding. During open coding, initial concepts were identified and labeled. Axial coding involved relating categories to subcategories within a paradigmatic framework encompassing causal conditions, contextual factors, intervening conditions, strategies, and consequences. Selective coding integrated these categories around a core phenomenon, resulting in a coherent theoretical model. MAXQDA software was used to facilitate data organization, coding, and retrieval.

Findings

The analysis yielded a comprehensive paradigmatic model of excellence in students' social behaviors composed of five interrelated dimensions: causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, strategies, and outcomes. Within the causal dimension, key categories included positive role models, students' self-efficacy, reinforcement mechanisms, social norms, educational awareness, and behavioral attitudes. These elements collectively initiate and shape the emergence of social behaviors oriented toward excellence.

Contextual conditions encompassed environmental and infrastructural factors, family circumstances, cultural and social values, school climate, and media and digital environments. These conditions provided the broader setting within which social behaviors were enacted and interpreted. Intervening conditions referred to variables that facilitated or constrained the effectiveness of strategies, including self-concept, peer interactions, teachers' and administrators' behavioral models, motivational dynamics, and access to supportive resources.

Five core strategic domains were identified as central to fostering excellence in social behavior: (1) internal management, particularly stress regulation and emotional coping; (2) external support through family and social networks; (3) environmental infrastructure, including a supportive and value-driven school culture; (4) interaction tools, notably the purposeful use of media and technology; and (5) individual competence, primarily the development of social skills such as communication, cooperation, and conflict resolution.

The outcome dimension revealed multiple positive consequences associated with the implementation of these strategies. These included sustained positive behavioral change, enhanced effectiveness of educational programs, improved psychological and social well-being, increased student motivation and participation, strengthened school culture, and the expansion of constructive, prosocial behaviors among students. The relationships among categories indicated that excellence in social behavior emerges from the dynamic interaction of individual capacities, relational processes, and institutional practices.

Discussion and Conclusion

The findings of this study suggest that excellence in students' social behaviors is best understood as a systemic and relational phenomenon rather than an individual trait. The integrated model highlights how personal factors such as self-efficacy and self-concept interact with contextual influences including family support, peer dynamics, and school culture to shape social behavior trajectories. The identification of strategic domains underscores the importance of coordinated interventions that simultaneously address emotional regulation, skill development, environmental support, and meaningful engagement through media and technology.

The model further illustrates that sustainable excellence in social behavior depends on alignment between internal processes and external structures. When students experience supportive relationships, clear social norms, and opportunities for meaningful participation, positive social behaviors are more likely to be internalized and maintained over time. Conversely, fragmented or inconsistent environments may undermine even well-designed educational initiatives. The emphasis on outcomes such as behavioral sustainability, enhanced motivation, and improved well-being indicates that excellence-oriented strategies have implications not only for social interaction quality but also for broader educational effectiveness.

In conclusion, this extended abstract presents a grounded, theory-informed model that advances understanding of how excellence in students' social behaviors can be conceptualized and promoted. By integrating expert insights within a coherent paradigmatic framework, the study offers a foundation for future empirical testing and practical application. The model can inform educational policy, school leadership, and program design aimed at fostering socially competent, resilient, and engaged students capable of contributing positively to their communities.

eISSN: 2322-1445
دوره ۱۲ شماره ۳ پاییز ۱۴۰۵ صفحات ۲۲-۱

جامعه شناسی آموزش و پرورش

تحلیل تطبیقی مقوله‌های تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان با مبانی نظری

پریوش سادات فیروزآبادی[۱]، فردین باتمانی[۲*]، سامان شیخ اسمعیلی[۳]

۱. دانشجوی دکتری تخصصی، گروه حکمرانی آموزشی و سرمایه انسانی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.
۲. گروه علمی حکمرانی آموزشی و سرمایه انسانی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران (نویسنده مسئول).
۳. گروه مدیریت ، واحد سنندج ،دانشگاه آزاد اسلامی ، سنندج ، ایران.

❖ **ایمیل نویسنده مسئول:** Fardin.Batmani@iau.ac.ir

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تبیین مقوله‌ها و راهبردهای تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان و بررسی هم‌سویی آن‌ها با چارچوب‌های نظری غالب در حوزه‌های روان‌شناسی و جامعه‌شناسی است.

روش‌شناسی: این مطالعه با رویکرد کیفی و بر اساس راهبرد نظریه داده‌بنیاد و الگوی اشتراوس و کوربین انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند با ۱۸ نفر از خبرگان علوم رفتاری و علوم تربیتی گردآوری گردید و نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. تحلیل داده‌ها با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی و با بهره‌گیری از نرم‌افزار MAXQDA انجام شد و در نهایت مدل پارادایمی پژوهش استخراج گردید.

یافته‌ها: نتایج تحلیل داده‌ها منجر به شناسایی مجموعه‌ای منسجم از مقوله‌های علّی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی شد. در بعد راهبردها، پنج حوزه کلیدی شامل مدیریت درونی (مدیریت استرس)، حمایت بیرونی (خانواده و شبکه اجتماعی)، زیرساخت محیطی (فرهنگ و محیط مدرسه)، ابزار تعامل (رسانه و فناوری) و توانمندی فردی (مهارت‌های اجتماعی) شناسایی گردید. تحلیل تطبیقی نشان داد این مقوله‌ها از هم‌سویی معناداری با نظریه‌های معتبر رفتار اجتماعی، یادگیری اجتماعی و رشد اجتماعی برخوردارند.

نتیجه‌گیری: مدل نهایی پژوهش، چارچوبی تصمیم‌ساز برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی فراهم می‌کند که می‌تواند به ارتقای کیفیت تعاملات اجتماعی و نهادینه‌سازی رفتارهای اجتماعی متعالی در میان دانش‌آموزان منجر شود.

مقاله تحقیقاتی

دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲
پذیرش ۱۴۰۴/۱۱/۱۴
انتشار اولیه: ۱۴۰۴/۱۱/۱۵
انتشار نهایی: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:
تعالی، رفتار اجتماعی، دانش‌آموزان، آموزش و پرورش، خانواده

استناد مقاله:
فیروزآبادی، پریوش سادات.، باتمانی، فردین.، و شیخ اسمعیلی، سامان. (۱۴۰۵). تحلیل تطبیقی مقوله‌های تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان با مبانی نظری. جامعه شناسی آموزش و پرورش، ۱۲(۳): ۲۲-۱.

https://doi.org/10.61838/kman.soe.687

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مفهوم «تعالی» به‌عنوان یکی از مفاهیم محوری در حوزه‌های مختلف مدیریت، آموزش، روان‌شناسی و علوم اجتماعی مطرح شده است و از سطح سازمان‌ها و نظام‌های تولیدی فراتر رفته و به عرصه‌های انسانی، تربیتی و اجتماعی گسترش یافته است. تعالی دیگر صرفاً به معنای دستیابی به عملکرد برتر یا کارآمدی فنی نیست، بلکه به‌عنوان یک فرایند پویا، مستمر و چندبعدی در نظر گرفته می‌شود که مستلزم رشد هم‌زمان توانمندی‌های فردی، کیفیت تعاملات اجتماعی و سازگاری آگاهانه با محیط‌های اجتماعی است (Dahlgaard & Dahlgaard-Park, 1999; Found et al., 2018; Hammer, 2004). در این چارچوب، تعالی بیش از آنکه یک مقصد نهایی باشد، مسیری تدریجی است که از طریق یادگیری، بازاندیشی و اصلاح مستمر رفتارها تحقق می‌یابد (Carvalho et al., 2017; Koppman, 2008).

در حوزه آموزش و پرورش، توجه به تعالی اهمیت دوچندان می‌یابد، زیرا مدرسه نه‌تنها محل انتقال دانش، بلکه یکی از اصلی‌ترین بسترهای اجتماعی‌شدن، شکل‌گیری هویت و یادگیری رفتارهای اجتماعی است. پژوهش‌های کلاسیک و معاصر نشان داده‌اند که مدرسه به‌عنوان یک نظام اجتماعی پیچیده، نقش تعیین‌کننده‌ای در پرورش نگرش‌ها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری دانش‌آموزان ایفا می‌کند (Clark et al., 1984; Hoy & Miskel, 2013; Hoy et al., 2006). از این منظر، تعالی در رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان را نمی‌توان جدا از ساختارهای آموزشی، فرهنگ مدرسه و کیفیت رهبری و تعاملات انسانی در این نهاد بررسی کرد (Kiral, 2020; Robinson et al., 2008).

رفتار اجتماعی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بنیادین کنش انسانی، حاصل تعامل مستمر فرد با دیگران و بافت‌های اجتماعی پیرامون اوست. جامعه‌شناسان کلاسیک بر این باورند که رفتار فردی همواره در چارچوب ساختارهای اجتماعی، هنجارها و انتظارات متقابل معنا پیدا می‌کند (Giddens, 2003). در روان‌شناسی اجتماعی نیز رفتار اجتماعی به‌عنوان مجموعه‌ای از کنش‌ها، واکنش‌ها و تعاملات تعریف می‌شود که تحت تأثیر نگرش‌ها، باورها، هیجان‌ها و فرآیندهای شناختی فرد شکل می‌گیرد (van Breda et al., 2023; Van der Linden, 2011). بر این اساس، رفتار اجتماعی نه پدیده‌ای تصادفی، بلکه نتیجه تعامل پیچیده عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی است.

یکی از چارچوب‌های نظری مهم در تبیین رفتار اجتماعی، نظریه یادگیری اجتماعی بندورا است که بر نقش مشاهده، الگوبرداری و تقویت اجتماعی در شکل‌گیری رفتار تأکید می‌کند (Bandura, 1977a, 1977b). مطابق این دیدگاه، دانش‌آموزان از طریق مشاهده رفتار معلمان، همسالان و سایر الگوهای اجتماعی، هنجارها و الگوهای رفتاری را درونی‌سازی می‌کنند. این فرایند زمانی تقویت می‌شود که رفتارهای مشاهده‌شده با پیامدهای مثبت همراه باشند و احساس خودکارآمدی در فرد افزایش یابد (Bandura, 1986). خودکارآمدی، به‌عنوان باور فرد به توانایی خود در انجام موفقیت‌آمیز یک رفتار، نقش محوری در تداوم رفتارهای اجتماعی مثبت ایفا می‌کند و یکی از پیش‌شرط‌های اساسی تعالی رفتاری به شمار می‌رود (Bandura, 1977b).

در کنار یادگیری اجتماعی، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجزن چارچوبی تحلیلی برای درک رابطه میان نگرش‌ها، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری ادراک‌شده ارائه می‌دهد (Ajzen, 1991). بر اساس این نظریه، قصد رفتاری و در نهایت رفتار واقعی، تابعی از نگرش فرد نسبت به رفتار، ادراک او از انتظارات اجتماعی و احساس توانمندی در اجرای رفتار است. مطالعات بعدی نشان داده‌اند که این الگو در تبیین رفتارهای اجتماعی و جامعه‌پسند، به‌ویژه در میان نوجوانان و جوانان، کارآمدی بالایی دارد (Ajzen & Cote, 2008; Van der Linden, 2011). از این منظر، تعالی رفتار اجتماعی مستلزم شکل‌گیری نگرش‌های مثبت، هنجارهای حمایتی و احساس کنترل و شایستگی در دانش‌آموزان است.

پژوهش‌های مرتبط با رفتارهای جامعه‌پسند نیز بر ابعاد متنوع این نوع رفتار تأکید کرده‌اند. کارلو و همکاران رفتارهای جامعه‌پسند را در قالب گرایش‌هایی همچون نوعدوستی، همکاری، همدلی و کمک‌رسانی در موقعیت‌های مختلف تحلیل کرده‌اند (Carlo et al., 2003; Carlo & Randall, 2002). یافته‌های این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رفتارهای اجتماعی مثبت نه‌تنها پیامد ویژگی‌های فردی هستند، بلکه به‌شدت تحت تأثیر بافت‌های فرهنگی، خانوادگی و آموزشی قرار دارند. پژوهش‌های جدیدتر نیز نشان داده‌اند که متغیرهایی مانند شفقت به خود، حمایت همسالان و ارتباطات اجتماعی مثبت، نقش مهمی در تقویت رفتارهای جامعه‌پسند ایفا می‌کنند (Liu et al., 2025; Niven et al., 2019; Yang et al., 2025).

خانواده به‌عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی کودکان و نوجوانان دارد. نظریه دلبستگی بالبی نشان می‌دهد که کیفیت پیوند عاطفی اولیه، زیربنای الگوهای تعامل اجتماعی، تنظیم هیجانی و رفتارهای اجتماعی در مراحل بعدی زندگی است (Bowlby, 1969). در همین راستا، نظریه حمایت اجتماعی تأکید می‌کند که حمایت عاطفی، اطلاعاتی و ابزاری خانواده و شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به‌عنوان عاملی تعدیل‌کننده در برابر استرس‌های زندگی عمل کرده و رفتارهای اجتماعی سازگارانه را تقویت کند (Cobb, 1976; Sarason et al., 1990). بنابراین، تعالی رفتار اجتماعی دانش‌آموزان بدون توجه به زمینه خانوادگی و منابع حمایتی قابل تبیین نخواهد بود.

از منظر بوم‌شناختی، رفتار اجتماعی در تعامل میان سطوح مختلف محیطی شکل می‌گیرد. نظریه بوم‌شناسی رشد برونفن‌برنر تأکید می‌کند که رشد و رفتار فرد نتیجه تعامل پویا میان نظام‌های خرد، میانی و کلان اجتماعی است (Bronfenbrenner, 1979). مدرسه، خانواده، گروه همسالان، رسانه‌ها و فرهنگ عمومی هر یک به‌عنوان لایه‌هایی از این نظام بوم‌شناختی، در شکل‌دهی رفتارهای اجتماعی نقش دارند. در این میان، رسانه‌ها و فناوری‌های نوین به‌عنوان یکی از مؤثرترین عوامل معاصر، الگوهای جدیدی از تعامل اجتماعی را به دانش‌آموزان عرضه می‌کنند. نظریه کاشت گربنر نشان می‌دهد که مواجهه مستمر با پیام‌های رسانه‌ای می‌تواند نگرش‌ها و برداشت‌های فرد از واقعیت اجتماعی را بازسازی کند (Gerbner, 1994). پژوهش‌های اخیر نیز بر نقش رسانه‌های دیجیتال در شکل‌دهی رفتارهای جامعه‌پسند یا ضداجتماعی تأکید کرده‌اند (van Breda et al., 2023; Xia, 2025).

در سطح مدرسه، فرهنگ سازمانی و سبک رهبری آموزشی از عوامل کلیدی در تقویت یا تضعیف رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان محسوب می‌شوند. نظریه‌های مدیریت آموزشی نشان می‌دهند که فرهنگ مدرسه، مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای رفتاری مشترک است که به‌صورت ضمنی رفتار دانش‌آموزان را هدایت می‌کند (Hoy & Miskel, 2013). پژوهش‌ها حاکی از آن است که رهبری آموزشی اثربخش، از طریق ایجاد فضای اعتماد، حمایت و مشارکت، می‌تواند زمینه‌ساز رشد رفتارهای اجتماعی مثبت و بهبود پیامدهای تحصیلی شود (Kiral, 2020; Robinson et al., 2008). در این چارچوب، تعالی رفتار اجتماعی نه‌تنها نتیجه آموزش مهارت‌های فردی، بلکه حاصل سیاست‌ها و راهبردهای کلان مدرسه است.

آموزش مهارت‌های اجتماعی نیز یکی از رویکردهای اساسی در ارتقای رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان به شمار می‌رود. گِرشام و همکاران مهارت‌های اجتماعی را به‌عنوان مجموعه‌ای از رفتارهای آموختنی تعریف می‌کنند که فرد را قادر می‌سازد تعاملات مؤثر، سازگارانه و پذیرفته‌شده اجتماعی داشته باشد (Gresham, 1982; Gresham & Elliott, 1987; Gresham et al., 2011). این مهارت‌ها شامل ارتباط مؤثر، حل تعارض، همکاری و خودتنظیمی هیجانی هستند و آموزش نظام‌مند آن‌ها می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از مشکلات رفتاری و تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت ایفا کند.

از منظر انگیزشی، نظریه خودتعیین‌گری دیسی و رایان بر اهمیت انگیزش درونی و ارضای نیازهای روان‌شناختی بنیادین، شامل خودمختاری، شایستگی و ارتباط، تأکید می‌کند (Deci & Ryan, 1985; Deci et al., 1996). زمانی که دانش‌آموزان احساس کنند در فرایند یادگیری و تعاملات اجتماعی نقش فعال دارند و از حمایت محیطی برخوردارند، احتمال بروز و تداوم رفتارهای اجتماعی متعالی افزایش می‌یابد. این دیدگاه با نظریه‌های مقابله با استرس نیز هم‌راستاست که مدیریت مؤثر استرس و به‌کارگیری راهبردهای مقابله‌ای سازگارانه را پیش‌شرط رفتارهای اجتماعی سالم می‌دانند (Jalajas, 1989; Lazarus & Folkman, 1987).

مطالعات معاصر در حوزه رفتارهای جامعه‌پسند نشان می‌دهند که عوامل فرهنگی و هویتی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری این رفتارها دارند. نظریه فرهنگ‌پذیری بری نشان می‌دهد که تعامل فرد با ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی، می‌تواند الگوهای رفتاری متفاوتی را شکل دهد (Berry, 1997). پژوهش‌های جدیدتر در بافت‌های فرهنگی متنوع نشان داده‌اند که هویت فرهنگی، حمایت همسالان و مشارکت در فعالیت‌های گروهی، به‌طور معناداری با رفتارهای اجتماعی مثبت مرتبط هستند (Giron et al., 2025; Torres et al., 2025; Xu et al., 2024).

با وجود غنای نظری و تجربی موجود، مرور ادبیات نشان می‌دهد که اغلب مطالعات، هر یک از عوامل مؤثر بر رفتار اجتماعی را به‌صورت مجزا بررسی کرده‌اند و کمتر پژوهشی به ارائه یک الگوی یکپارچه و مبتنی بر دیدگاه خبرگان برای تبیین تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان پرداخته است. از سوی دیگر، پیوند نظام‌مند میان مقوله‌های استخراج‌شده از داده‌های تجربی و چارچوب‌های نظری کلاسیک و معاصر، همچنان نیازمند تبیین عمیق‌تر است

(Creswell, 2005; Found et al., 2018). این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعات کیفی با رویکرد داده‌بنیاد را برجسته می‌سازد تا بتوان از خلال تجربه زیسته خبرگان، مدلی بومی، منسجم و نظریه‌محور برای تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان ارائه کرد.

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف تبیین مقوله‌ها و راهبردهای تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان و بررسی هم‌سویی آن‌ها با چارچوب‌های نظری معتبر روان‌شناختی و جامعه‌شناختی انجام شده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با راهبرد داده بنیاد ، روش کیفی ، پارادایم تفسیری–برساختی و رویکرد استقرایی انجام شد. هدف این پژوهش تلاشی برای دستیابی به "چرایی" و "چگونگی" رفتارهای اجتماعی ، درک عمیق تر و جامع تر از موضوع و شناسایی عوامل علی ، زمینه‌ای و مداخله گر و نیز راهبردها و پیامدهای تعالی در رفتارهای اجتماعی دانش آموزان بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها بصورت مصاحبه نیمه ساختارمند انجام شد، انتخاب مشارکت کنندگان در مصاحبه بطور هدفمند تا حد اشباع نظری با ۱۸ نفر از خبرگان و متخصصان حوزه روانشناسی ، علوم تربیتی ، مدیریت آموزشی در مدارس و دانشگاه‌های شهر کرمانشاه صورت پذیرفت. سپس داده‌های مصاحبه‌ها طی مراحل کدگذاری باز، محوری، انتخابی و از طریق نرم افزار مکس‌کیودا MAXQDA تحلیل شد و الگوها، مضامین ، مفاهیم کلیدی و مقوله‌ها شناسایی گردید. در نهایت بر اساس نتایج تحلیل داده‌ها ، مدل تعالی در رفتار اجتماعی دانش آموزان تدوین گردید.

یافته‌های پژوهش

در کدگذاری باز، دو فعالیت کلیدی شامل مفهوم سازی و مقوله بندی انجام گردید. در این مرحله مصاحبه‌های گردآوری شده، مطالعه و مفاهیم با استفاده از تحلیل مفاهیم اولیه یا همان کدهای باز استخراج گردیدند. در مرحله کدگذاری محوری ارتباطات میان کدهای باز شناسایی شده و روابط علت و معلولی میان آنها تحلیل شد ، دسته‌بندی کدهای استخراج شده بر اساس ابعاد علّی، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها صورت گرفت. در کدگذاری انتخابی به عنوان مرحله‌ای کلیدی در تحلیل داده‌های کیفی، الگوهای اصلی و مفاهیم محوری شناسایی و سایر مقوله‌ها پیرامون این هسته سازماندهی شدند و در نهایت به ایجاد یک مدل جامع "تعالی رفتارهای اجتماعی دانش آموزان" منجر گردید شکل (۱).

عوامل علی به عنوان یکی از اجزای اصلی مدل پژوهش به شرایط و رویدادهایی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به وقوع پدیده منجر شده و نقش مؤثری در شکل‌گیری آن ایفا می‌کنند اشاره دارد. نتایج پژوهش منجر به شناسایی ۱۸کد باز و ۶ مقوله محوری در عوامل علی گردید.

جدول ۱. مقوله‌های استخراج‌شده از فرایند کدگذاری باز و محوری (عوامل علی)

ردیف	کدهای باز	مقوله محوری	ابعاد پژوهش
۱	الگوهای موفقیت‌آمیز	الگوهای مثبت	عوامل علی
۲	الگوهای رسانه‌ای		
۳	الگوهای نزدیک		
۴	تجارب موفق	خودکارآمدی	
۵	اعتماد به نفس		
۶	خودکارآمدی در رفتارهای اجتماعی		
۷	سیستم بازخورد	پاداش و مشوق‌ها	
۸	پاداش‌های غیرمادی		
۹	پاداش‌های مادی		
۱۰	برنامه‌های آموزشی متنوع	آموزش و آگاهی‌بخشی	
۱۱	آگاهی از پیامدها		
۱۲	آموزش مهارت‌های اجتماعی		
۱۳	فشار گروهی	هنجارهای اجتماعی	

۱۴	هنجارهای تجویزی	
۱۵	هنجارهای توصیفی	
۱۶	نگرش‌های رفتاری	نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان
۱۷	نگرش‌های احساسی	
۱۸	نگرش‌های شناختی	

عوامل زمینه‌ای به شرایط و بسترهایی که پدیده مورد بررسی را تحت تأثیر قرار داده و محیط لازم برای وقوع آن را فراهم می‌کنند و به صورت غیرمستقیم در شکل‌گیری پدیده نقش دارند اشاره دارند. در نتایج کد گذاری ۱۶کد باز و ۵ مقوله محوری در رابطه با عوامل زمینه‌ای مشخص شد.

جدول ۲. مقوله‌های استخراج‌شده از فرآیند کدگذاری باز و محوری (عوامل زمینه‌ای)

ردیف	کدهای باز	کدمحوری	نوع مقوله
۱	حمل و نقل و دسترسی	شرایط محیطی و زیرساخت‌ها	عوامل زمینه ای
۲	خدمات مشاوره‌ای		
۳	امکانات ورزشی و تفریحی		
۴	الگوهای رسانه‌ای	رسانه و دیجیتال	
۵	استفاده از فناوری		
۶	محتوای رسانه‌ای		
۷	منابع فرهنگی	وضعیت فرهنگی اجتماعی	
۸	هنجارهای اجتماعی		
۹	ارزش‌های فرهنگی		
۱۰	پشتیبانی عاطفی	وضعیت خانوادگی	
۱۱	الگوهای تربیتی		
۱۲	وضعیت اقتصادی		
۱۳	ساختار خانواده		
۱۴	فضای فیزیکی و امکانات	محیط مدرسه	
۱۵	فرهنگ مدرسه		
۱۶	روابط معلم–دانش‌آموز		

عوامل مداخله‌گر به عوامل تسهیل‌کننده یا محدودکننده که بر نحوه اجرای راهبردها و تحقق پیامدها اثر می‌گذارند اشاره دارند. نتایج پژوهش در رابطه با عوامل مداخله گر ۱۶ کد باز و ۷ مقوله محوری را مشخص نمود.

جدول ۳. مقوله‌های استخراج‌شده از فرآیند کدگذاری باز و محوری (عوامل مداخله‌گر)

ردیف	کدهای باز	کدمحوری	نوع مقوله
۱	نقش بازخوردها	خود پنداره	
۲	خودپنداره مثبت		
۳	مهارت‌های حل مسئله	الگودهی رفتار اجتماعی	
۴	مهارت‌های ارتباطی		
۵	هنجارهای فرهنگی مدرسه	تاثیرات فرهنگی –اجتماعی در مدرسه	
۶	هویت اجتماعی		
۷	رهبری گروهی	تعاملات همسالان	

۸	تعاملات مثبت و منفی		عوامل مداخله گر
۹	تاثیر گروه‌های همسال		
۱۰	الگوی رفتاری معلمان	الگوی رفتار اجتماعی معلمان و مدیران	
۱۱	سبک رهبری معلمان		
۱۲	دسترسی به منابع مالی	منابع حمایتی	
۱۳	کمک‌های روان‌شناختی		
۱۴	منابع آموزشی		
۱۵	انگیزش درونی	انگیزش دانش آموزان	
۱۶	انگیزش بیرونی		

عوامل راهبردی شناسایی شده با ۱۶ کد باز و ۷ مقوله محوری به عنوان پایه‌ای برای تدوین برنامه‌های عملیاتی و تصمیم‌گیری‌های آینده اشاره دارند که در سازمان‌ها یا نهادها به منظور مقابله با چالش‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌های موجود مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ۴. مقوله‌های استخراج‌شده از کدگذاری باز و محوری (راهبردها)

ردیف	کدهای باز	کدمحوری	نوع مقوله
۱	توسعه مهارت‌های مقابله‌ای	مدیریت استرس و فشار روانی	راهبردها
۲	برنامه‌های تندرستی		
۳	آموزش استراتژی‌های مقابله‌ای		
۴	خدمات مشاوره روان‌شناختی		
۵	برنامه‌های مدیریت استرس		
۶	پروژه‌های خانوادگی مشترک	حمایت خانوادگی و اجتماعی	
۷	آموزش خانوادگی		
۸	شبکه‌های اجتماعی		
۹	پشتیبانی عاطفی خانواده		
۱۰	برنامه‌های مشارکت والدین		
۱۱	نظارت و ارزیابی دیجیتال	استفاده از رسانه وفناوری	
۱۲	تعاملات آنلاین		
۱۳	محتوای آموزشی جذاب		
۱۴	برنامه‌های آموزشی دیجیتال		
۱۵	کمپین‌های رسانه‌ای		
۱۶	توسعه سیاست‌های مدرسه	توسعه فرهنگی–اجتماعی در مدرسه	
۱۷	برگزاری فعالیت‌های مشترک		
۱۸	آموزش فرهنگی و اجتماعی		
۱۹	ترویج فرهنگ احترام و همکاری		
۲۰	فضای حمایتی		
۲۱	آموزش مهارت‌های تصمیم‌گیری	توسعه مهارت‌های اجتماعی	
۲۲	آموزش مهارت‌های خودآگاهی		
۲۳	آموزش مهارت‌های همکاری		
۲۴	آموزش مهارت‌های حل تعارض		
۲۵	آموزش مهارت‌های ارتباطی		

پیامدها به تأثیرات مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از تعامل عوامل علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر و راهبردها اشاره دارند و نتایج کدگذاری ، ۲۷ کد باز و ۶ مقوله محوری را شناسایی نمود.

جدول ۵. مقوله‌های استخراج‌شده از کدگذاری باز و محوری (پیامدها)

ردیف	کدهای باز	کدمحوری	نوع مقوله
۱	ایجاد مدل‌های موفق	پایداری و استمرار تغییرات مثبت	پیامدها
۲	ایجاد جامعه پایدار		
۳	ترویج فرهنگ مدرسه		
۴	پشتیبانی از تغییرات بلندمدت		
۵	تقویت روابط اجتماعی		
۶	تداوم برنامه‌های آموزشی		
۷	یادگیری خودگردان	افزایش کارایی و اثربخشی برنامه‌های آموزشی	
۸	تسهیل فرآیندهای آموزشی		
۹	بهبود اثربخشی برنامه‌ها		
۱۰	تقویت سلامت جسمانی و روانی	بهبود سلامت روانی و اجتماعی	
۱۱	بهبود مهارت‌های اجتماعی		
۱۲	مدیریت استرس		
۱۳	کاهش استرس و فشار روانی		
۱۴	تشویق به رهبری	افزایش انگیزش و مشارکت دانش‌آموزان	
۱۵	تقویت احساس موفقیت		
۱۶	افزایش فعالیت‌های فوق‌برنامه		
۱۷	ارتقاء اعتماد به نفس		
۱۸	تقویت هویت مدرسه	ارتقاء فضای آموزشی و فرهنگی	
۱۹	ترویج ارزش‌های مشترک		
۲۰	تشویق به پذیرش تفاوت‌ها		
۲۱	ایجاد فرهنگ حمایتگر		
۲۲	توسعه فضای فیزیکی مثبت		
۲۳	کاهش انزوا و اضطراب اجتماعی	ارتقاء رفتارهای اجتماعی مثبت	
۲۴	کاهش قلدری و خشونت		
۲۵	کاهش رقابت منفی		
۲۶	گسترش همکاری		
۲۷	بهبود ارتباطات بین فردی		

جدول ۶. بخشی ازمفهوم سازی حاصل از داده‌های پژوهش درکدگذاری باز

ردیف	متن مصاحبه	کدهای باز		مرجع سند
۱	وقتی روی مهارت‌های مقابله‌ای کار می‌کنیم، در واقع مسیر را مشخص می‌کنیم تا در موقعیت‌های سخت، کنترل خودشان رو از دست ندهند و تصمیم‌های درستی بگیرن.	توسعه مقابله‌ای	مهارت‌های	E12
۲	تجربه نشان داده وقتی یک نفر یاد می‌گیره چطور با استرس برخورد کنه و به جای اینکه در حالت هیجانی خودش باقی بمانه، با آگاهی کاری رو انجام میده که وضعیت روحی بهتری داشته باشه.			E1
۳	تقویت مهارت‌های مقابله‌ای مثل یک واکسن عمل می‌کنه و از شخص در برابر آسیب‌های روانی که بعد از استرس‌های طولانی‌مدت در آنها شکل گرفته ، محافظت می‌کنه.			E9
۴	کسایی که مهارت‌های مقابله‌ای خوبی دارند، در زمان فشار روانی بهتر می‌توانند احساسات خود رو کنترل کنند و راه حلی برای مشکل پیدا کنند، نه اینکه صرفا" گرفتار بشوند.			E3
۵	گسترش مهارت‌های مقابله‌ای با آموختن و تکرار آموزه‌ها اتفاق می‌افتد مثل هر مهارت دیگه‌ای یعنی اول باید یاد گرفت و در ادامه تمرین کرد تا پیچ و خم موضوع براش روشن بشه			E10
۶	وقتی مهارت مقابله با مشکلات را یک نوجوان یاد گرفت حس خوبی داره و به این نتیجه میرسه که بر خودش مسلط باشه و در نهایت این خود فرد هست که تصمیم می‌گیره نه استرس. در حقیقت به این ترتیب استرس را کنترل کرده و احساس آرامش داره			E13
۷	برنامه‌های سلامت برای ما مثل یک مجموعه منسجم هستند که هم به جسم ما توجه دارن و هم روی روان تاثیر می‌گذارن و به این شکل بتدریج فشارهای روحی و روانی ما کم میشه	برنامه‌های تندرستی		E2
۸	زمانی که یک نفر بطور منظم و پیوسته در برنامه‌های که به سلامتیش کمک میکنه شرکت داشته باشه در مقابل استرس‌هایی که در طی روز اتفاق می‌افته بیخیال شده و خیلی خوب با تنش‌ها و مشکلات کنار میاد.			E15
۹	این برنامه‌ها مثل یک سیستم هشدار دهنده هستن و قبل از اینکه فشار روانی به اوج برسه بما تلنگری می‌دهند و هشیار میشیم که احساسات خود را کنترل کنیم.			E1
۱۰	برای اینکه به لحاظ روانی سالم باشیم یک پکیج از برنامه‌های منظم روزانه و یا هفتگی باید داشته باشیم از برنامه غذایی سالم گرفته تا ورزش و حتی ارتباط عاطفی مناسب.			E9
۱۱	آنچه دیدیم نشان میدهند دانش آموزانی که در برنامه‌های سلامت و ورزش فعال هستن از نظر ذهنی کمتر خسته می‌شوند			E12
۱۲	برنامه منظم داشتن در زندگی نکته کلیدی کنترل استرسه و کمک می‌کنه که یک نفر زندگی خوبی تجربه کنه حتی در شرایط بحرانی هم حال او خوب باشه			E3

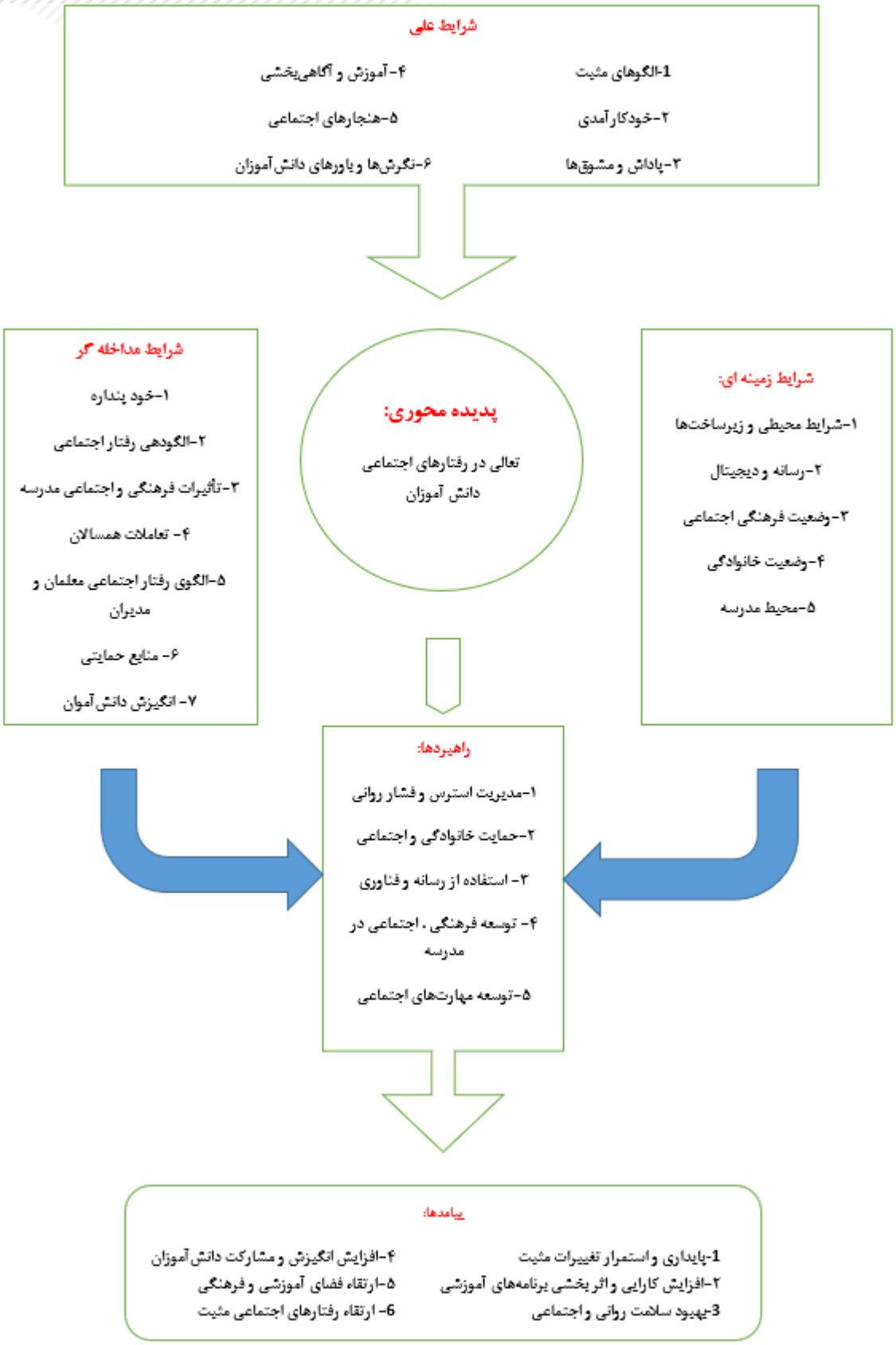

شکل ۱. مدل پارادایمی تعالی در رفتار اجتماعی دانش آموزان

نظریه پرداز داده بنیاد، بعد از تدوین نظریه ، فرآیند را به وسیلهٔ مقایسهٔ آن با فرآیندهای موجودی که در پیشینهٔ تخصصی یافت می‌شود، اعتبارسنجی می‌کند. این مرحله به مقایسه‌ی مقوله‌های استخراج‌شده با یافته‌های مطالعات گذشته اختصاص می‌یابد. در این پژوهش نیز مقایسه انجام شده نشان داد که مفاهیم مدل حاضر در همسویی با چارچوب‌های مطالعات معتبر در خصوص رفتار اجتماعی، و ارتقاء رفتار قرار داشته و در نتیجه، اعتبار نظری آن تثبیت می‌شود.

جدول ۷. همسویی مقوله‌ها با مبانی نظری موجود

ردیف	مقوله	توضیح نظری در یافته‌های پژوهش	همسویی با نظریات معتبر	نظریه پرداز	منابع مرتبط
					عومل علی
۱	الگوهای مثبت	مصاحبه‌شوندگان تأکید داشتند که دیدن الگوهای موفق از جمله معلم، مربی، همسالان و تقلید از آنها می‌تواند شکل‌دهنده‌ی رفتار اجتماعی دردانش‌آموزان باشد.	نظریه یادگیری اجتماعی رفتار انسان را حاصل یادگیری مشاهده‌ای و تقویت اجتماعی می‌داند، و نقش الگوها را در شکل‌دهی رفتار کلیدی اساسی تلقی می‌کند.	بندورا(۱۹۷۷)	تئوری یادگیری اجتماعی
۲	خودکارآمدی	از نظرشرکت‌کنندگان خودکارآمدی در رفتارهای اجتماعی، باورمندی فرد را به توانایی هایش در حل مشکلات و انجام وظایف محوله نشان می‌دهد.	نظریه شناختی–اجتماعی، خودکارآمدی را لازمه انجام موفقیت‌آمیز یک رفتار خاص دانسته و آن را محرک رفتار هدفمند اجتماعی و عامل تعیین‌کننده در انگیزش، تلاش، پایداری و عملکرد فرد می‌داند.	بندورا(۱۹۸۶)	"مبانی اجتماعی اندیشه و رفتار: نظریه شناختی‌اجتماعی"
۳	پاداش و مشوق‌ها	مشارکت‌کنندگان بر نقش تشویق و تحسین اطرافیان در تداوم رفتارهای مثبت در دانش آموزان تأکید داشتند.	نظریه شرطی‌سازی عامل بیان می‌کند رفتارهایی که با پیامدهای تقویت‌کننده مثبت همراه هستند تکرار می‌شوند.	اسکینر (۱۹۳۸)	"رفتار ارگانیسم‌ها: تحلیلی تجربی"
۴	آموزش و آگاهی‌بخشی	طبق نظر مشارکت کنندگان ، در مدارس با برنامه‌های آموزشی متنوع و مناسب و نیز آموزش مهارت‌های اجتماعی ، نگرش و باورهای دانش آموزان نسبت به رفتارهای اخلاقی تقویت شده و پایه‌ی شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی مثبت در آنها می‌تواند باشد.	بر اساس نظریه رشد شناختی پیاژه، رشد ذهنی حاصل تعامل فعال یادگیرنده با محیط و تجربه‌های آموزشی است. تعامل با همسالان و مواجهه با دیدگاه‌های متفاوت، از طریق ایجاد تعارض شناختی، منجر به رشد تفکر منطقی، قضاوت اخلاقی و بلوغ شناختی در فرد می‌شود.	پیاژه (۱۹۶۹)	"روانشناسی کودک"
۵	هنجارهای اجتماعی	مشارکت کنندگان بیان داشتند: رفتارهایی که در اجتماع و گروه‌های مختلف پذیرفته و تأیید می‌شوند، به احتمال بیشتری توسط افراد تکرار می‌شوند. در محیط مدارس، اگر هنجارهای اجتماعی مثبت مانند احترام به دیگران، همکاری و همدلی رواج داشته باشد دانش‌آموزان نیز به سمت این رفتارها گرایش پیدا خواهند کرد.	نظریه "هنجارهای اجتماعی" برای تغییر رفتار اجتماعی بیان می‌دارد باید به‌جای تکیه صرف بر هنجارهای دستوری، هنجارهای واقعی و ملموس جامعه در ذهن افراد برجسته گردد.	سیالدینی)۱۹۹۰(	"نظریه تمرکز بر رفتار هنجاری"

نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده نگرش‌ها و پیش‌بینی رفتار	آجزن (۱۹۹۱) آجزن و کوته (۲۰۰۸)	بر اساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده ، نگرش فرد نسبت به رفتار، یکی از مؤلفه‌های اصلی شکل‌گیری قصد رفتاری است و نقش تعیین‌کننده‌ای در پیش‌بینی و بروز رفتارهای اجتماعی دارد.	به نظر مشارکت کنندگان دانش‌آموزانی که دید مثبتی نسبت به رفتارهای اجتماعی مطلوب دارند، بیشتر به انجام و تکرار این رفتارها گرایش نشان می‌دهند.	نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان	۶
عوامل زمینه ای					
بوم‌شناسی رشد انسان	برونفن برنر (۱۹۷۹)	بر اساس "نظریه بوم‌شناسی رشد انسان" ، رفتار و رشد فرد حاصل تعامل پویا میان فرد و لایه‌های مختلف محیطی در سطوح خرد، میانی، بیرونی و کلان است و شرایط محیطی و اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری رفتارهای فرد دارند.	مشارکت کنندگان بیان داشتند ، بواسطه وجود الگوهای عینی مثبت مانند معلمان و نیز امکان آگاهی بخشی در مدرسه ، این محیط فضای مناسب برای تقویت رفتارهای مثبت می‌تواند باشد.	شرایط محیطی و زیرساخت‌ها	۷
رشد با تلویزیون: دیدگاه کاشت (پرورش)	گربنر (۱۹۹۴)	"نظریه رسانه‌ها " مانند نظریه کاشت (Cultivation Theory) گربنر تاکید دارد که قرار گرفتن طولانی‌مدت و مستمر در معرض پیام‌ها ی رسانه‌ای به‌ویژه در دوران حساس رشد، می‌تواند بر نگرش‌ها و برداشت‌های آنان از واقعیت تأثیر بگذارد.	مشارکت کنندگان تاکید نمودند دانش‌آموزان که در سنین حساس قرار دارند، از طریق فضای مجازی، الگوهای رفتاری جدید را می‌بینند و این الگوها بر رفتارها و تعاملات اجتماعی آنها اثر قابل توجهی می‌گذارد.	رسانه و دیجیتال	۸
مهاجرت، فرهنگ‌پذیری و سازگاری	جان بری(۱۹۹۷)	(نظریه فرهنگ‌پذیری) بر اهمیت نقش عوامل فرهنگی در شکل‌دهی رفتارهای اجتماعی تأکید دارد		وضعیت فرهنگی و اجتماعی	۹
نظریه تمرکز بر رفتار هنجاری"	سیالدینی (۱۹۹۰)	"نظریه تمرکزِ رفتار هنجاری" ، بیان می‌کند اگر هنجارهای توصیفی (آنچه عموم مردم انجام می‌دهند) بجای هنجارهای دستوری (آنچه در جامعه طی قوانین درست شمرده می‌شود) بخوبی برجسته و تقویت شوند، افراد تمایل بیشتری پیدا می‌کنند تا رفتار خود را با آنچه مورد تأیید اجتماع است، همسو سازند.	از نظر مشارکت کنندگان فرهنگ،آداب و ارزش‌های مرسوم در مدرسه ، خانواده و محله و جامعه به‌عنوان یک عامل مهم و حیاتی در هدایت رفتار دانش آموزان ایفاء می‌کند.		
دلبستگی و فقدان	بالبی (۱۹۶۹)	بر اساس نظریه دلبستگی بالبی، کیفیت پیوند عاطفی کودک با مراقبان اولیه در خانواده، نقش اساسی در شکل‌گیری الگوهای تعامل اجتماعی، تنظیم هیجانی و رفتارهای اجتماعی فرد در مراحل بعدی زندگی دارد.	مشارکت کنندگان بیان داشتند اگر در بافت خانواده ارتباط خوبی وجود داشته باشد، بهتر فرزندانی با رفتارهای اجتماعی سازگارانه و مثبت تربیت می‌شوند.	وضعیت خانوادگی	۱۰
تئوری یادگیری اجتماعی	بندورا (۱۹۷۷)	بر اساس" نظریه یادگیری اجتماعی" مدرسه به‌عنوان یک محیط اجتماعی فعال، زمینه یادگیری از طریق مشاهده و تعامل با همسالان و معلمان فراهم می‌کند.	مشارکت کنندگان بیان داشتند ، مدرسه فضای مناسب برای ارتباطات و تعاملات بین نوجوانان با همسالان و نیز معلمان بوده و زمینه تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت را فراهم می‌کند.	محیط مدرسه	۱۱

عوامل مداخله گر					
نظریه خودپنداره در استرس شغلی	جالاجاس (۱۹۸۹)	"نظریه خودپنداره "که خودپنداره را احساس فرد به هنگام تامل در مورد خودش و آنچه که فرد احساس می‌کند دیگران در او می‌بینند می‌داند ، بر این نکته تاکید داردکه این قضاوت واقعی یا تصور شده دیگران ، در محیط اجتماعی شکل می‌گیرد و می‌تواند بر رفتار، مشارکت اجتماعی و میزان سازگاری فرد تأثیرگذار باشد	طبق نظر مشارکت کنندگان اگر دانش‌آموزان توانایی‌های خود را قبول داشته باشند، بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی شرکت می‌کنند و رفتارهای مثبت از خود نشان می‌دهند. و بر خلاف آن، اگر نظرشان منفی باشد منزوی می‌شوند	خودپنداره	۱۲
تئوری یادگیری اجتماعی	بندورا(۱۹۷۷)	"نظریه یادگیری اجتماعی" بر این نکته تأکید دارد که افراد از طریق مشاهده و تقلید رفتارهای دیگران را می‌آموزند	مشارکت‌کنندگان بیان داشتند برخورد داشتن پی درپی با الگوهای مثبت بتدریج باعث تاثیر و تغییر در رفتار دانش آموز می‌شود	الگودهی رفتار اجتماعی	۱۳
"تحول فرایندهای عالی ذهنی در بستر اجتماعی"	ویگوتسکی (۱۹۷۸)	"نظریه اجتماعی–فرهنگی" بیان می‌دارد که یادگیری و رفتار اجتماعی در زمینه فرهنگی و اجتماعی مشخصی شکل می‌گیرد و فرهنگ نقش واسطه‌ای در رشد شناختی و اجتماعی فرد ایفا می‌کند طبق این دیدگاه محیط مدرسه صرفاً محل انتقال دانش نیست، بلکه یک بافت فرهنگی–اجتماعی فعال است که می‌تواند بر نحوه‌ی ادراک، قضاوت و رفتار اجتماعی دانش‌آموزان اثر داشته باشد.	مشارکت‌کنندگان بیان داشتند محیط مدرسه، با توجه به ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی خاص خودش می‌تواند الگویی از رفتارهای اجتماعی را از طریق تعاملات روزمره به دانش‌آموزان منتقل و تقویت کند. در واقع دانش‌آموزان در جریان حضور در مدرسه، علاوه بر آموزش‌های رسمی، از فضای فرهنگی و اجتماعی مدرسه هم تاثیر می‌گیرند.	تأثیرات فرهنگی و اجتماعی مدرسه	۱۴
جامعه‌شناسی	گیدنز (۲۰۰۳)	طبق نظریه "عوامل اجتماعی شدن" ، گروه‌های غیر رسمی هم سن و همسالان در کار و نهادهای دیگر معمولا در شکل گیری نگرش‌ها و رفتار افراد نقش دارند و به نوجوانان کمک می‌کنند تا تمرین الگو پذیری داشته باشند.	بنابر نظر مشارکت کنندگان ، همسالان می‌توانند رفتارهای یکدیگر را تحت تأثیر قرار دهند. در صورت تشویق آنها احتمال یادگیری و تکرار رفتارهای اجتماعی افزایش پیدا می‌کند.	تعاملات همسالان	۱۵
تأثیر رهبری بر پیامدهای دانش‌آموزان: تحلیلی از اثرات متفاوت انواع رهبری	رابینسون (۲۰۰۸)	"نظریه‌های رهبری آموزشی" بیان می‌دارد که رهبری آموزشی بیشترین تاثیر را از میان سایر سبک‌های رهبری بر یادگیری دارد	مشارکت‌کنندگان بیان کردند معلمان و مدیران با برخورد مثبت به‌عنوان الگوهایی مطلوب عمل کرده و رفتارهای دانش آموزان را تقویت می‌کنند.	الگوی رفتار اجتماعی معلمان و مدیران	۱۶
تئوری یادگیری اجتماعی	بندورا(۱۹۹۷)	نظریه یادگیری اجتماعی بر این نکته تأکید دارد که افراد از طریق مشاهده و تقلید رفتارهای دیگران را یاد می‌گیرند.			

حمایت اجتماعی به‌عنوان تعدیل‌کننده‌ی استرس‌های زندگی	کوب (۱۹۷۶)	"نظریه حمایت اجتماعی" تاکید دارد نیازهای اولیه فرد از طریق تعامل با دیگران برآورده شده و شکل می‌گیرد. این حمایت‌ها در سه شکل عاطفی، اطلاعاتی و ابزاری بروز می‌یابند و به فرد در مواجهه با استرس‌ها و ارتقاء سازگاری یاری می‌رسانند و باعث تقویت رفتارهای مثبت اجتماعی می‌گردند.	طبق نظر مشارکت کنندگان وقتی که دانش‌آموزان احساس کنند حامی دارند، بهتر با چالش‌های اطراف خود مواجه می‌شوند و از رفتارهای منفی پرهیز می‌کنند.	منابع حمایتی	۱۷
انگیزش درونی و خودتعیین‌گری در رفتار انسان	دیسی و ریان ۱۹۸۵	"نظریه خودتعیینی" به انگیزش درونی (تمایل ذاتی و درونی انسان برای رفتار و یادگیری) و انگیزش بیرونی (تشویق و حمایت توسط محیط پیرامون) تاکید دارد و بیان می‌کند که حمایت محیطی و ارضای نیازهای روان‌شناختی، می‌تواند مشارکت و رفتارهای اجتماعی مثبت را تقویت کند.	بنابر نظر مشارکت کنندگان انگیزه مثبت می‌تواند مثل یک کاتالیزور برای تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت عمل کند.	انگیزش دانش‌آموزان	۱۸
راهبرد ها					
نظریه تراکنشی و پژوهش درباره هیجان‌ها و شیوه‌های مقابله	لازاروس و فولکمن(۱۹۸۴)	"نظریه "مدیریت استرس"تاکید دارد در فرآیند مقابله با استرس، فرد با به کارگیری سبک مقابله‌ای کارآمد و با استفاده از مهارت‌های مناسب برای حل مشکل اقدام می‌کند و با در نظر گرفتن شرایط محیطی و و تعامل با آن ، استرس بخوبی کنترل می‌شود	مشارکت کنندگان بیان داشتند زمانی که دانش‌آموز نتوانند به درستی استرس خود را مدیریت کند، ممکن است به رفتارهای اجتماعی نامناسب مانند کناره‌گیری، پرخاشگری یا انزوا دچار شود.	مدیریت استرس و فشار روانی	۱۹
حمایت اجتماعی به‌عنوان تعدیل‌کننده‌ی استرس‌های زندگی حمایت اجتماعی: یک دیدگاه تعاملی	کوب (۱۹۷۶) سارسون (۱۹۹۰)	"نظریه حمایت اجتماعی" تاکید دارد که بواسطه حمایت اجتماعی فرد باور می‌کند که مراقبت شده و دارای ارزش ، اعتبار و احترام است. "نظریه حمایت اجتماعی" به شبکه حمایتی اشاره دارد که در زمان نیاز به کمک در دسترس باشد و اعمالی را در بر گیرد که به وسیله ی اعضای شبکه ی اجتماعی انجام می‌شود.	طبق نظر مشارکت کنندگان اگر دانش آموز احساس کند که پشتیبانی می‌شود از جانب خانواده و اولیاء مدرسه ، دوستان در کل اطرافیان ، اعتماد به نفس پیدا می‌کند و برای انجام رفتارهای مثبت تشویق می‌شود.	حمایت خانوادگی و اجتماعی	۲۰
درک رسانه‌ها: گسترش‌های انسان	مک لاهان (۱۹۶۴)	نظریه‌ی رسانه‌ها بیان می‌کند که رسانه‌ها نه تنها اطلاعات را منتقل می‌کنند بلکه شیوه تفکر و شکل تعاملات اجتماعی افراد را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند و باز تعریف می‌کنند.	مشارکت کنندگان نقش سیستم‌های ارتباطی جدید مانند پیام رسان‌ها و شبکه‌های مجازی را در نگرش ، الگوهای رفتاری و نحوه تعامل نوجوانان پر رنگ و مهم می‌دانستند.	رسانه وفناوری	۲۱

مدیریت آموزشی: نظریه، پژوهش و عمل	هوی و میسکل (۲۰۱۳)	نظریه‌ی فرهنگ مدرسه" که به نقش فرهنگ مدرسه در اثر بخشی مدرسه تاکید دارد و بیان می‌دارد که باید فرهنگ مدرسه را همچون یک کل (مجموعه‌ای نظام‌مند و به‌هم‌پیوسته از باورهای مشترک، ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای رفتاری) در نظرگرفت و تحلیل نمود که چگونه روش‌های عملی، باورها و سایر عناصر فرهنگی با ساختار اجتماعی مدرسه ارتباط دارد و به آن معنا می‌دهد و بر اثربخشی مدرسه تأثیر مستقیم دارد. این نظریه بر آن است که فرهنگ مدرسه امری تصادفی نیست، بلکه می‌تواند از طریق مدیریت آموزشی آگاهانه شناسایی، تقویت و هدایت شود.	مشارکت کنندگان بیان داشتند یک سلسله ارزش‌ها و هنجارهای حاکم در محیط مدرسه می‌تواند در نگرش و بدنبال آن هم در رفتار دانش آموزان اثر بگذارد. به اعتقاد آنان، زمانی که این ارزش‌ها به‌صورت منسجم، شفاف و مستمر در فضای مدرسه بازنمایی شوند، دانش‌آموزان نیز رفتارهای خود را در راستای انتظارات فرهنگی مدرسه تنظیم می‌کنند.	توسعه فرهنگی–اجتماعی در مدرسه	۲۲
آموزش مهارت‌های اجتماعی برای کودکان با نیازهای ویژه. *نظریه در عمل* رابطه میان رفتار سازشی و مهارت‌های اجتماعی	گرشام (۱۹۸۲) گرشام و الیوت (۱۹۸۴)	"نظریه مهارت‌های اجتماعی" این توانایی را رفتارهای فراگرفته قابل قبولی می‌داند که فرد را قادر می‌سازد از عکس العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند و با دیگران رابطه موثر داشته باشد مانند همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن ، آغازگر برقراری رابطه، تقاضای کمک کردن، تعریف و تقدیر از دیگران. .	طبق نظر مشارکت کنندگان نحوه ارتباط گیری ، قادر بودن در حل مشکلات و همکاری با دیگران، نقش مهمی در ایجاد رابطه مثبت دانش آموز در اجتماع دارد و پذیرش اجتماعی بیشتری در بین همسالان پیدا می‌کنند.	مهارت‌های اجتماعی	۲۳
پیامد ها				
نگرش‌ها و پیش‌بینی رفتار	آجزن (۱۹۹۱)	"نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده"، بر سه مولفه اصلی نگرش فرد نسبت به رفتار ، هنجارهای ذهنی (فشار اجتماعی درک شده) و کنترل رفتاری درک شده (احساس توانایی اجرای رفتار) استوار است و براساس آن هرچه نگرش فرد نسبت به یک رفتار مثبت‌تر باشد و فرد احساس کند که از توانایی و منابع لازم برای انجام آن برخوردار است، احتمال بروز و تداوم آن رفتار افزایش می‌یابد.	مشارکت کنندگان بیان داشتند دانش‌آموز می‌بایست نسبت به یک رفتار اجتماعی احساس مثبتی داشته باشد و فکر کند که می‌تواند آن را به‌راحتی انجام دهد، احتمال اینکه آن رفتار را ادامه دهد بیشتر خواهد بود.	پایداری و استمرار تغییرات مثبت	۲۴
اجرای چهار سطح: راهنمای عملی برای ارزشیابی اثربخش برنامه‌های آموزشی	کرک پاتریک (۲۰۰۷)	"نظریه ارزیابی آموزشی"، ارزیابی مستمر و واکنش به نیازهای یادگیرندگان از جمله عوامل کلیدی در افزایش اثربخشی برنامه‌های آموزشی است	مشارکت کنندگان بیان داشتند انجام نظرسنجی‌های دوره‌ای نقاط قوت و ضعف برنامه‌های آموزشی را مشخص می‌کند و کیفیت آموزش را ارتقاء می‌دهد.	افزایش کارایی و اثربخشی برنامه‌های آموزشی	۲۵

بوم‌شناسی رشد انسان	برونفن برنر (۱۹۷۹)	"نظریه زیست‌محیطی" یا نظریه بوم‌شناختی تأکید می‌کند که شرایط اجتماعی و فرهنگی محیط تأثیر زیادی بر سلامت روانی افراد دارد.	طبق نظر مشارکت کنندگان شرکت در فعالیت‌های گروهی، اضطراب و افسردگی را در دانش‌آموزان کاهش می‌دهد و به توانایی آنها به انجام رفتارهای مثبت کمک می‌کند.	بهبود سلامت روانی و اجتماعی	۲۶
انگیزش درونی و خودتعیین‌گری در رفتار انسان	دیسی و ریان (۱۹۸۵)	–نظریه خود تعیین‌گری ، که بر انگیزش درونی تأکید دارد، نشان می‌دهد که زمانی که دانش‌آموزان احساس کنند که در فرآیند یادگیری خود نقش دارند، انگیزش و مشارکت آن‌ها افزایش می‌یابد.	بنابر نظر مشارکت کنندگان حضور دانش آموزان در فعالیت‌های گروهی و دادن مسئولیت به آنان در مدرسه، انگیزه آنها را بالا می‌برد و آنها را به انجام رفتارهای مثبت تشویق می‌کند.	افزایش انگیزش و مشارکت دانش‌آموزان	۲۷
ارضای نیازها و خودتنظیمی یادگیری . *یادگیری و تفاوت‌های فردی*	دیسی و ریان (۱۹۹۶)	–تأمین نیازهای روانشناختی اساسی شامل خودمختاری (احساس کنترل بر رفتارها)، شایستگی (احساس توانمندی در انجام وظایف) و ارتباط (ارتباط مثبت با دیگران) موجب بهبود خودتنظیمی یادگیری می‌شود و به تبع آن، مشارکت و یادگیری عمیق‌تر را در پی دارد			
بوم‌شناسی رشد انسان	برونفن برنر(۱۹۷۹)	نظریه" نظریه بوم‌شناختی " که تمرکز بر رویکرد اکولوژیک فرهنگی دارد و تاکید می‌کند عوامل اجتماعی و محیطی در سطوح خرد، میانی، بیرونی و کلان، به طور چشمگیری بر سلامت روان و رفتار فرد تأثیرگذارند.	طبق نظر مشارکت کنندگان محیط مدرسه و هنجارها و ارزش‌های حاکم برآن و نحوه تعاملات با دانش آموز در این محیط بطور چشمگیری بر رفتار او تاثیر می‌گذارند.	ارتقاء فضای آموزشی و فرهنگی	۲۸
–نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده –نگرش‌ها و پیش‌بینی رفتار	آجزن (۱۹۹۱) آجزن و کوته (۲۰۰۸)	–"نظریه نگرش" بیان می‌کنند که پایداری رفتارهای افراد به شدت تحت تأثیر نگرش‌ها و باورهای آنان نسبت به رفتار است.	مشارکت کنندگان بیان داشتند اگر دانش آموز دید و باور مثبتی به یک رفتار داشته باشد آنرا مجددا" انجام داده و آن رفتار نهادینه می‌شود همچنین اگر دانش‌آموز، منفعت رفتار مورد نظر را درک کند، آن را با ارزش تلقی کرده و تمایل بیشتری به پذیرش و تکرار آن دارد	ارتقاء رفتارهای اجتماعی مثبت	۲۹
–رویکرد بازاریابی اجتماعی برای طراحی مداخله رفتاری	بیت و کنن (۲۰۱۱)	–"نظریه بازاریابی اجتماعی" با ابزار "پیشنهادهای اجتماعی" به بیان مزایای عملکرد مطلوب می‌پردازد باعث ترغیب و تشویق آنان به پذیرش و اجرای آن رفتار می‌شود.			

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان پدیده‌ای چندبعدی و برآمده از تعامل پویا میان عوامل علّی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدی است. مدل پارادایمی استخراج‌شده بیانگر آن است که رفتار اجتماعی متعالی نه صرفاً نتیجه ویژگی‌های فردی، بلکه حاصل هم‌زمان فرایندهای یادگیری اجتماعی، ساختارهای فرهنگی–سازمانی مدرسه، منابع حمایتی خانواده و جامعه، و راهبردهای هدفمند آموزشی است. این نتیجه با دیدگاه‌های کلان جامعه‌شناختی هم‌خوانی دارد که رفتار انسانی را در بستر ساختارهای اجتماعی و روابط متقابل معنا می‌کنند (Giddens, 2003). از این منظر، رفتار اجتماعی دانش‌آموزان بازتابی از کنش متقابل آنان با محیط‌های چندلایه‌ای است که مدرسه یکی از مهم‌ترین آن‌ها به شمار می‌رود.

در بُعد عوامل علّی، یافته‌ها بر نقش الگوهای مثبت، خودکارآمدی، پاداش‌ها، آموزش و آگاهی‌بخشی، هنجارهای اجتماعی و نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان تأکید داشت. این نتایج به‌طور مستقیم با نظریه یادگیری اجتماعی بندورا هم‌راستا است؛ نظریه‌ای که رفتار را محصول مشاهده، الگوبرداری و تقویت اجتماعی می‌داند (Bandura, 1977a, 1977b). تأکید مشارکت‌کنندگان بر نقش معلمان، همسالان و چهره‌های مرجع به‌عنوان الگوهای رفتاری، مؤید این دیدگاه است که مشاهده رفتارهای اجتماعی موفق می‌تواند زمینه‌ساز درونی‌سازی هنجارهای مثبت در دانش‌آموزان باشد. افزون بر این، برجسته شدن خودکارآمدی در یافته‌ها با نظریه شناختی–اجتماعی بندورا هم‌خوان است که خودکارآمدی را پیش‌شرط انگیزش، تلاش و پایداری در رفتارهای هدفمند می‌داند (Bandura, 1986). دانش‌آموزانی که به توانایی خود در تعامل اجتماعی باور دارند، احتمال بیشتری برای بروز و تداوم رفتارهای اجتماعی متعالی از خود نشان می‌دهند.

یافته‌ها در خصوص نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان نیز با نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آجزن هم‌راستاست. مطابق این نظریه، نگرش مثبت نسبت به رفتار، هنجارهای ذهنی حمایتی و کنترل رفتاری ادراک‌شده، قصد رفتاری و در نهایت رفتار واقعی را پیش‌بینی می‌کنند (Ajzen, 1991; Ajzen & Cote, 2008). تأکید خبرگان بر نقش نگرش‌های شناختی و هیجانی دانش‌آموزان نشان می‌دهد که تعالی رفتار اجتماعی بدون اصلاح نگرش‌ها و باورهای زیربنایی امکان‌پذیر نیست. این یافته با پژوهش‌های تجربی که نقش نگرش و هویت اخلاقی را در رفتارهای جامعه‌پسند برجسته کرده‌اند نیز هم‌خوانی دارد (Niven et al., 2019; Van der Linden, 2011).

در سطح عوامل زمینه‌ای، نتایج پژوهش بر اهمیت شرایط محیطی و زیرساخت‌ها، رسانه و دیجیتال، وضعیت فرهنگی–اجتماعی، وضعیت خانوادگی و محیط مدرسه تأکید داشت. این یافته‌ها به‌طور مستقیم با نظریه بوم‌شناسی رشد برونفن‌برنر هم‌راستا است که رشد و رفتار انسان را حاصل تعامل میان سطوح مختلف محیطی می‌داند (Bronfenbrenner, 1979). در این چارچوب، خانواده به‌عنوان نخستین نظام خرد، مدرسه به‌عنوان نظام میانی و رسانه‌ها و فرهنگ عمومی به‌عنوان سطوح بیرونی و کلان، همگی در شکل‌گیری رفتار اجتماعی دانش‌آموزان نقش دارند. برجسته شدن وضعیت خانوادگی در یافته‌ها با نظریه دلبستگی بالبی هم‌خوانی دارد که کیفیت پیوندهای عاطفی اولیه را زیربنای الگوهای تعامل اجتماعی و تنظیم هیجانی می‌داند (Bowlby, 1969). همچنین نقش حمایت خانوادگی در تقویت رفتارهای اجتماعی مثبت با نظریه حمایت اجتماعی کوب و سارسون هم‌راستا است که حمایت عاطفی و اجتماعی را عاملی تعدیل‌کننده در برابر فشارهای روانی و تقویت‌کننده سازگاری اجتماعی معرفی می‌کند (Cobb, 1976; Sarason et al., 1990).

در خصوص رسانه و فناوری، یافته‌های پژوهش نشان داد که رسانه‌های نوین می‌توانند هم نقش تسهیل‌کننده و هم نقش تهدیدکننده در تعالی رفتارهای اجتماعی ایفا کنند. این نتیجه با نظریه کاشت گربنر هم‌خوان است که بر تأثیر مواجهه مستمر با پیام‌های رسانه‌ای بر نگرش‌ها و برداشت‌های اجتماعی تأکید دارد (Gerbner, 1994). پژوهش‌های جدید نیز نشان داده‌اند که استفاده هدفمند از رسانه‌ها و رویکردهای بازاریابی اجتماعی می‌تواند به ترویج رفتارهای اجتماعی مطلوب منجر شود (Bate & Cannon, 2011; van Breda et al., 2023). در عین حال، یافته‌های اخیر درباره رفتارهای جامعه‌پسند آنلاین نیز بر نقش خودکارآمدی اجتماعی و هویت اخلاقی در فضای دیجیتال تأکید دارند (Xia, 2025; Yang et al., 2025) که این امر ضرورت مدیریت آگاهانه رسانه‌ها در محیط مدرسه را برجسته می‌سازد.

در بُعد عوامل مداخله‌گر، مقوله‌هایی نظیر خودپنداره، الگودهی رفتار اجتماعی، تأثیرات فرهنگی–اجتماعی مدرسه، تعاملات همسالان، الگوی رفتاری معلمان و مدیران، منابع حمایتی و انگیزش دانش‌آموزان شناسایی شد. نقش خودپنداره با نظریه خودپنداره در استرس شغلی جالاجاس هم‌خوانی دارد که خودپنداره را عاملی تعیین‌کننده در واکنش‌های رفتاری فرد می‌داند (Jalajas, 1989). همچنین تعاملات همسالان و الگودهی اجتماعی با دیدگاه‌های جامعه‌شناختی و نظریه یادگیری اجتماعی بندورا هم‌راستا است که یادگیری رفتار را در بستر تعاملات اجتماعی ممکن می‌دانند (Bandura, 1977b; Giddens, 2003). یافته‌های این پژوهش در این بخش با مطالعات تجربی که نقش همسالان و هویت اجتماعی را در رفتارهای جامعه‌پسند برجسته کرده‌اند نیز هم‌سو است (Giron et al., 2025; Torres et al., 2025).

در بخش راهبردها، پنج حوزه کلیدی شامل مدیریت استرس و فشار روانی، حمایت خانوادگی و اجتماعی، استفاده از رسانه و فناوری، توسعه فرهنگی–اجتماعی در مدرسه و توسعه مهارت‌های اجتماعی استخراج شد. برجسته شدن مدیریت استرس با نظریه تراکنشی استرس لازاروس و فولکمن هم‌خوانی

دارد که رفتارهای سازگارانه را نتیجه به‌کارگیری راهبردهای مقابله‌ای مؤثر می‌داند (Lazarus & Folkman, 1987). همچنین آموزش مهارت‌های اجتماعی با نظریه مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت هم‌راستا است که مهارت‌های ارتباطی، حل تعارض و همکاری را رفتارهای آموختنی و قابل تقویت معرفی می‌کند (Gresham, 1982; Gresham & Elliott, 1987; Gresham et al., 2011). این یافته‌ها نشان می‌دهد که تعالی رفتار اجتماعی بدون مداخله‌های آموزشی هدفمند و مستمر امکان‌پذیر نیست.

در سطح مدرسه، تأکید بر توسعه فرهنگی–اجتماعی و نقش معلمان و مدیران با نظریه‌های مدیریت آموزشی و فرهنگ مدرسه هم‌خوانی دارد. پژوهش‌های هوی و میسکل نشان داده‌اند که فرهنگ مدرسه و خوش‌بینی تحصیلی می‌تواند بر رفتار و پیشرفت دانش‌آموزان اثرگذار باشد (Hoy & Miskel, 2013; Hoy et al., 2006). همچنین یافته‌های این پژوهش با نتایج مطالعات مربوط به رهبری آموزشی هم‌سو است که نشان می‌دهند رهبری اثربخش از طریق ایجاد فضای حمایتگر و مشارکتی، رفتارهای اجتماعی مثبت را تقویت می‌کند (Kiral, 2020; Robinson et al., 2008).

در نهایت، پیامدهای شناسایی‌شده شامل پایداری و استمرار تغییرات مثبت، افزایش کارایی و اثربخشی برنامه‌های آموزشی، بهبود سلامت روانی و اجتماعی، افزایش انگیزش و مشارکت دانش‌آموزان، ارتقای فضای آموزشی و فرهنگی و گسترش رفتارهای اجتماعی مثبت بود. این پیامدها با نظریه‌های انگیزشی دیسی و رایان هم‌راستا است که ارضای نیازهای روان‌شناختی و انگیزش درونی را عامل مشارکت پایدار و رفتارهای سازگارانه می‌دانند (Deci & Ryan, 1985; Deci et al., 1996). همچنین هم‌سویی این پیامدها با مدل‌های ارزیابی آموزشی کرک‌پاتریک نشان می‌دهد که اثربخشی برنامه‌های آموزشی زمانی محقق می‌شود که تغییرات رفتاری پایدار ایجاد گردد (Kirkpatrick & Kirkpatrick, 2007). در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر با بدنه نظری و تجربی موجود هم‌خوانی قابل توجهی دارد و در عین حال با ارائه یک مدل یکپارچه، خلأ موجود در ادبیات مربوط به تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان را تا حدی پوشش می‌دهد (Found et al., 2018).

یکی از محدودیت‌های اصلی این پژوهش، اتکای آن بر داده‌های کیفی و مصاحبه با تعداد محدودی از خبرگان در یک بستر فرهنگی و اجتماعی خاص بود که می‌تواند دامنه تعمیم‌پذیری نتایج را محدود کند. همچنین برداشت‌ها و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان ممکن است تحت تأثیر تجربیات حرفه‌ای و زمینه‌های شخصی آنان قرار گرفته باشد.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، مدل استخراج‌شده در این مطالعه با استفاده از روش‌های کمی و طرح‌های ترکیبی مورد آزمون تجربی قرار گیرد. همچنین بررسی نقش متغیرهای نوظهور مانند هوش مصنوعی، شبکه‌های اجتماعی نوین و تفاوت‌های فرهنگی در تعالی رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان می‌تواند افق‌های پژوهشی جدیدی را بگشاید.

برای بهبود رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی مدارس به‌صورت نظام‌مند بر آموزش مهارت‌های اجتماعی، مدیریت استرس و تقویت مشارکت خانوادگی تمرکز یابد. ایجاد فرهنگ مدرسه‌ای حمایتگر، استفاده هدفمند از رسانه‌ها و توانمندسازی معلمان و مدیران در نقش الگویی می‌تواند به نهادینه‌سازی رفتارهای اجتماعی متعالی در میان دانش‌آموزان کمک کند.

موازین اخلاقی

در این پژوهش ملاحظات اخلاقی رعایت شد.

تشکر و قدردانی

از تمام فرادی که امکان انجام پژوهش حاضر را فراهم کردند، تقدیر و تشکر می‌شود.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مطالعه با هم مشارکت فعال داشتند.

تعارض منافع

بین نویسندگان پژوهش حاضر هیچ تضاد منافعی وجود نداشت.

Reference

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *50*(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Ajzen, I., & Cote, N. G. (2008). Attitudes and the prediction of behavior. In W. D. Crano & R. Praslin (Eds.), *Attitudes and Attitude Change*. Psychology Press.

Bandura, A. (1977a). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, *84*(2), 191-215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Bandura, A. (1977b). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Prentice Hall.

Bate, S. L., & Cannon, M. J. (2011). A social marketing approach to building a behavioral intervention for congenital cytomegalovirus. *Health Promotion Practice*, *12*(3), 349-360. https://doi.org/10.1177/1524839909336329

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, *46*(1), 5-34. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. I. Attachment*. Basic Books.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press. https://doi.org/10.4159/9780674028845

Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B. A. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, *23*(1), 107-134. https://doi.org/10.1177/0272431602239132

Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of youth and adolescence*, *31*, 44. https://doi.org/10.1023/A:1014033032440

Carvalho, A. M., Sampaio, P., Rebentisch, E., Carvalho, J. A., & Saraiva, P. (2017). Operational excellence, organisational culture and agility: The missing link? *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-20.

Clark, D. L., Lotto, L. S., & Astuto, T. A. (1984). Effective schools and school improvement: A comparative analysis of two lines of inquiry. *Educational Administration Quarterly*, *20*, 41-68. https://doi.org/10.1177/0013161X84020003004

Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, *38*(5), 300-314. https://doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003

Creswell, J. W. (2005). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (2 ed.).

Dahlgaard, J., & Dahlgaard-Park, S. M. (1999). Integrating business excellence and innovation management: Developing a culture for innovation, creativity and learning. *Total Quality Management*, *10*(4-5), S465-S471. https://doi.org/10.1080/0954412997415

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7

Deci, E. L., Ryan, R. M., & Williams, G. C. (1996). Need satisfaction and the self-regulation of learning. *Learning and Individual Differences*, *8*(3), 165-183. https://doi.org/10.1016/S1041-6080(96)90013-8

Found, P., Lahy, A., Williams, S., Hu, Q., & Mason, R. (2018). Towards a theory of operational excellence. *Total Quality Management & Business Excellence*, *29*(9-10). https://doi.org/10.1080/14783363.2018.1486544

Gerbner, G. (1994). Growing up with Television: The cultivation perspective. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media Effects*. Lawrence Erlbaum Associates.

Giddens, A. (2003). *Sociology*. Ney Publishing.

Giron, A., Pamintuan, M., Baluyut, D., Granada, C. A., Nonato, C. A., Unto, C. K. P., & Sison, P. A. (2025). Social Predictors of Prosocial Behavior Among Filipino Adolescent College Students. *Jip*, *3*(9), 550-556. https://doi.org/10.69569/jip.2025.464

Gresham, F. M. (1982). Social skills instruction for exceptional children. *Theory Into Practice*, *21*(2), 129-133. https://doi.org/10.1080/00405848209542994

Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1987). The relationship between adaptive behavior and social skills: Issues in definition and assessment. *Journal of Special Education*, *21*(1), 167-181. https://doi.org/10.1177/002246698702100115

Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M. J., & Cook, C. R. (2011). Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School Psychology Quarterly*, *26*(1), 27. https://doi.org/10.1037/a0022662

Hammer, M. (2004). Deep change: How operational innovation can transform your company. *Harvard business review*, *82*(4), 84-93. https://doi.org/10.1109/EMR.2004.25106

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2013). *Educational administration: Theory, research, and practice* (9 ed.). McGraw-Hill.

Hoy, W. K., Tarter, C. J., & Woolfolk, A. (2006). Academic optimism of schools: A force for student achievement. *American Educational Research Journal*, *43*(3), 425-446. https://doi.org/10.3102/00028312043003425

Jalajas, D. S. (1989). *A self concept theory of occupational stress: Empirical results from two longitudinal field studies* [Doctoral dissertation, Stanford University].

Kiral, E. (2020). Excellent leadership theory in education. *Journal of Educational Leadership and Policy Studies*, *4*(1), n1.

Kirkpatrick, D. L., & Kirkpatrick, J. D. (2007). *Implementing the four levels: A practical guide for effective evaluation of training programs*. Berrett-Koehler Publishers.

Koppman, P. (2008). Excellence: What is it? Whose job is it? Yearbook of the American Reading Forum,

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. *European Journal of Personality*, *1*(3), 141-169. https://doi.org/10.1002/per.2410010304

Liu, X., Li, J., & Chen, X. (2025). Does compassion for oneself extend to prosocial behavior for others? Examining the relationship between self-compassion and prosocial behavior using multilevel meta-analysis. *Personality and individual differences*, *237*, 113047. https://doi.org/10.1016/j.paid.2025.113047

Niven, K., Henkel, A. P., & Hanratty, J. (2019). Prosocial versus instrumental motives for interpersonal emotion regulation. *Journal of Theoretical Social Psychology*, *3*(2), 85-96. https://doi.org/10.1002/jts5.36

Robinson, V., Lloyd, C., & Rowe, K. (2008). The impact of leadership on student outcomes: An analysis of the differential effects of leadership types. *Educational Administration Quarterly*, *44*(5), 635-674. https://doi.org/10.1177/0013161X08321509

Sarason, B. R., Sarason, I. G., & Pierce, G. R. (1990). *Social support: An interactional view*. John Wiley & Sons.

Torres, M., Carlo, G., & Davis, A. N. (2025). The Associations Between Culture-Related Stressors and Prosocial Behaviors in U.S. Latino/a College Students: The Mediating Role of Cultural Identity. *Adolescents*, *5*(1), 4. https://doi.org/10.3390/adolescents5010004

van Breda, L., Terblanche-Smit, M., & Pelser, T. (2023). The effectiveness of sustainability social marketing use of fear and guilt appeals to influence the behavioural intention of millennials. *European Business Review*, *35*(2), 202-222. https://doi.org/10.1108/EBR-05-2022-0080

Van der Linden, S. (2011). Charitable intent: A moral or social construct? A revised theory of planned behavior model. *Current Psychology*, *30*(4), 355-374. https://doi.org/10.1007/s12144-011-9122-1

Xia, X.-Q. (2025). Effects of Socioeconomic Status on Online Prosocial Behavior: The Mediating Role of Social Self-Efficacy and the Moderating Role of Moral Identity. *International Journal of Education and Humanities*, *18*(2), 50-56. https://doi.org/10.54097/mvnxzg31

Xu, X., Li, Y., Liu, S., & Wang, W. (2024). Longitudinal Relationships Between Bullying Victimization and Dual Social Behaviors: The Roles of Self-Compassion and Trauma-Related Shame. *Psychology research and behavior management*, *Volume 17*, 1463-1475. https://doi.org/10.2147/prbm.s450013

Yang, H., Wang, S., Chen, X., Zhang, H., & Wong, C. U. I. (2025). Does Participation in Group Music Activities and Pro-Social Behavior Among College Students Have an Association? A Study of the Interlocking Mediating Effects of Positive Social Connections and Peer Support. *Behavioral Sciences*, *15*(1), 64. https://doi.org/10.3390/bs15010064